

Melegh Attila és Szelényi Iván

Polányi Károly

Polányi Károly kerekén 130 éve, 1886. október 25-én született Bécsben, és 1964. április 23-án hunyt el Kanadában. Mannheim Károly, Lukács György, a lordi címet elnyert Balogh József és Káldor Miklós, valamint Nobel-díjas közgazdászunk, Harsányi János mellett a huszadik század legismertebb magyar társadalomtudósai közé tartozik. Munkássága világviszonylatban is jelentős, műveit a világ minden nagyobb egyetemén tanítják, számos kutatóintézet és kutatóközpont viseli a nevét többek között Montrealban, Szöulban, Bécsben és Budapesten.

Polányi Károlyt a gazdaságantropológia és a gazdaságszociológia egyik megalapítójának és kiemelkedő képviselőjének tekinthetjük. Egyetemes érvényű művei azonban a szociológia, a gazdaságtörténelem és társadalomfilozófia fejlődésére is nagy hatással voltak.

Polányi tudományos és közéleti munkásságának kezdete az első világháborút megelőző évekre tehető. Az 1908-ban alakult Galilei Kör első elnöke volt. Tagtársai közt olyan kiválóságokat találunk, mint Lukács György és Mannheim Károly. 1919-ben, a kommün alatt ausztriai emigrációba kényszerült, ahol egy rangos gazdasági lap szerkesztőjeként dolgozott. Tudományos karrierje Angliában bontakozott ki. 1936-40 között a Workers' Educational Association szervezésében népszerűsítő előadás sorozatot tartott. Később, már a Bennington College tanáraként ezek alapján írta *The Great Transformation* (A nagy átalakulás) című, 1944-ben napvilágot látott

művét, amelyet sokan a XX. század 100 legnagyobb hatású művének egyikeként tartanak számon. Ez a remekmű magyarul csak 2004-ben jelenhetett meg, más munkái azonban a hetvenes és nyolcvanas évek kritikai gondolkodásának fontos forrásai voltak. A *Great Transformation* az osztrák közgazdasági iskolával folytatott tudományos vita egy máig ható, fontos alkotása. E művében Polányi egy olyan, mind történeti, mind földrajzi értelemben általánosan használható fogalomrendszert dolgozott ki, amely a társadalmi és gazdasági rendszerek empirikus vizsgálatához nyújt elengedhetetlen segítséget. Polányi fő állítása, hogy az autonóm piacgazdaságot nem lehet az „emberi természetből” levezetni, a piaci társadalmak, és maga a kapitalizmus is csak a történelem egy meghatározott korszakában, jórészt állami közbeavatkozás eredményeként születhettek meg. Ez a tézis Közép- és Kelet-Európa társadalmi folyamatainak elemzéséhez különösen fontos segítséget nyújt, ennek ellenére máig nem kapott kellő figyelmet. Polányi szerint az önszabályozó árakon alapuló vagy éppen marginális szerepet játszó piaci gazdálkodásnak vannak alternatívái, így a reciprocitás, a redisztribúció és háztartás, amelyek mint alternatív integrációs formák és intézményrendszerek szervezik és szabályozzák a gazdasági életet a piaci mechanizmusok mellett. A pusztán piaci szerveződés Polányi szerint önpusztító jellegű, ezért a társadalom az egyes történeti korokban más-más önvédelmi mechanizmust léptet életbe. Ilyen például maga a jóléti állam is. E meglátásai révén vált Polányi a neoliberais gazdasági rendszerek kritikai irodalmának egyik legtöbbet idézett szerzőjévé.

Az osztrák közgazdasági iskola, illetve a neoklasszikus közgazdaságtan formális meghatározásával szemben Polányi a gazdaság „szubsztantív” felfogását állította szembe. E fogalmi újításának óriási hatása volt a közgazdaságtanban, a szociológiában és az antropológiában, amint azt az 1957-ben megjelent *Trades and Market in Early Empires* című kötet és annak fogadtatása is bizonyítja. A redisztributív gazdálkodás fogalmát Közép-Európától

Kínáig számos társadalomkutató használta az államszocialista gazdaság elemzéséhez már az 1970-es évektől fogva. Az állam piac-alkotó tevékenysége hasonlóan inspiráló gondolatnak bizonyult a poszt-kommunista társadalmak elemzéséhez.

Bár a közösségi társadalmi formákat keresztényi alapon is támogató Polányi Károly, a különböző politikai rendszerekkel szembeni ellenállása és későbbi emigrációja miatt soha sem lehetett az MTA tagja, illendő, hogy születésének 130. évfordulóján tisztelettel emlékezzünk meg róla. A magát mindvégig magyarnak valló Polányinak, kiváló és világhírű gondolkodóként a magyarországi társadalomtudományi emlékezetben méltó helyet kell kapnia.